

DIDAKTIK O‘YINLAR VOSITASIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O‘RGATISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Rsaliyev Arman Turdibekovich

O‘zbekiston Davlat Jaxon Tillari Universiteti O‘Qituvchisi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarga chet til o‘rgatishda samarali natijaga erishish ularning qiziqishidan kelib chiqqan holda zarur metodik tizim bilan ta‘minlashni ta‘lab etadi. Idrok, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkur rivojlanishida ularning ruhiy xolatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga egadir. Shuni ta‘kidlash lozimki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida idrok va eshitish ko‘nikmalari yuqori darajada shakllangan bo‘ladi. O‘quvchilar fonetikaning xos nozik jihatlarni tezda tushunib oladilar. Shu bois, boshlang‘ich ta‘limda bolalarning didaktik o‘yinlar vositasida eng qiyin leksik, grammatik, fonetik birliklar ham o‘rganishi jarayoni oson kechadi. Bu yoshdagi o‘quvchilarda tafakkur aniq bo‘lib, u ko‘rgazmali vositalar va tasavvurlarga asoslanadi. Shu sababli chet tilni o‘rgatishda didaktik o‘yinlar muhim rol o‘ynaydi va qiziqishga sabab bo‘ladi [1].

O‘yin - bu bolalar uchun eng qulay va qiziqarli faoliyat turi, tashqi dunyodan olingan taassurotlarni o‘zlashtirish usuli. Bolalarni umumiy maqsad, unga erishish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlar, umumiy tajribalar birlashtiradi. O‘yin til materialini jimgina o‘zlashtirishga imkon beradi va shu bilan birga qoniqish hissi paydo bo‘ladi, o‘z-o‘zini hurmat qilish va motivatsiya kuchayadi. O‘yin, shuningdek, "til to‘sig‘i" ni engib o‘tishga yordam beradi, bu nafaqat lug‘atning etishmasligi yoki grammatik materialni bilmaslik, balki, birinchi navbatda, psixologik muammodir.

Boshlang‘ich ta‘lim aynan sinfda xorijiy tillarni o‘rgatishdan asosiy maqsad o‘rganilayotgan tilda madaniyatlararo muloqotda ishtirok eta oladigan va chet til nutq faoliyatida mustaqil fikr yurita oladigan o‘quvchi shaxsini shakllantirishdan iborat. O‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini takomillashtirish, ularni muvaffaqiyatli hal etish, qoniqish hosil qilish va o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishda didaktik o‘yinlardan foydalanish ijobiy samaralarga olib keladi.

Mazmunni anglash, uni bir-biriga yetkazish va ma‘no ifodalashga birlamchi ahamiyat berilib, tilning tuzilishi va so‘z boyligini o‘rganish shu maqsadga xizmat qiladi. Muloqot qilishda qiyinchiliklarni bartaraf qilishga amaliy ko‘mak beruvchi usullardan biri bu- didaktik o‘yinlardir.

Chet til ta‘limida didaktik o‘yinlardan quyidagi maqsadlarda foydalanish mumkin:

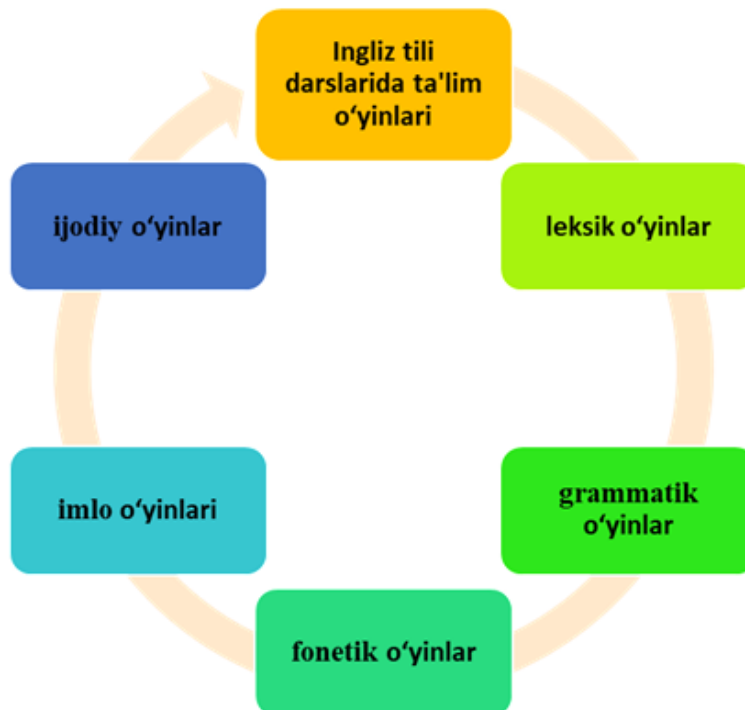
- mavzuga oid aniq kommunikativ ko‘nikma va malakalarni shakllantirish;
- muloqot jarayoniga kirishuvdagi nutqiy harakatlarga o‘rgatish;
- zaruriy kompetensiya va psixik xususiyatlarni shakllantirish;
- didaktik o‘yin mazmunidagi kommunikativ topshiriqni anglash.

Hozirgi kunda xorijiy tilda muloqotni o‘rgatishda didaktik o‘yinlarning kommunikativ-funksional, emotsional-kognitiv xususiyatlarini hisobga olish va ularni amaliy mashg‘ulotlar jarayonida qo‘llash chet til o‘qitish samaradorligini oshiruvchi muhim faktorlardan biri sifatida tan olinmoqda [2].

Didaktik o‘yin aynan boshlang‘ich ta‘limda xorijiy tillarni o‘qitishning zamonaviy metodikasida yetakchi tamoyillardan biridir. U chet tilda nutqni kommunikativ o‘rganishning tamoyilini amalga oshirishga yordam beradi.

Hozirgi vaqtda metodistlar chet tilini o‘rganish motivatsiyasini oshirish va chet tilida nutqni o‘rgatish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan ko‘plab rolli o‘yinlar va ularni amalga oshirish variantlarini ishlab chiqdilar.

M. F. Stronin o‘zining "Ingliz tili darslarida ta‘lim o‘yinlari" kitobida o‘yinlarni quyidagi toifalarga ajratadi:

O‘yinning darsdagi o‘rni va o‘yinga ajratilgan vaqti bir qator omillarga bog‘liq: o‘quvchilarning tayyorgarligi, o‘rganilayotgan material, darsning aniq maqsadi va shartlari va boshqalar. Mashg‘ulotlarda til materialini o‘quvchilarga didaktik o‘yin faoliyati orqali o‘rgatish masalasi G.V. Rogova, I.N. Verevagina, Ye.I. Passov, D.B. Elkonin, Ye.I. Negnevitsaya kabi bir qator metodist va psixolog olimlarning tadqiqotlarida atroflicha o‘rganilgan. Chet tillarni o‘rgatishning kommunikativ yondashuv nazariyasi asoschilaridan Ye.I.Passov fikricha, o‘yin bu faoliyatdir, bunday faoliyatning mazmuni bilishga, nutqiy harakatlarga o‘rgatishdir.

O‘yindan kutiladigan maqsad - o‘rganilgan nutqiy birliklarni, grammatik materialni aniq shakllarda muloqot jarayonida mustahkamlashni tashkil qilishdir. O‘yinlar o‘quvchilar juftliklari va guruhlarida yoki juftliklararo, guruhlararo musobaqa shaklida uyushtirilishi mumkin. Juftliklar va guruhlar tuzishda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi, intellektual qobiliyatlari qay darajada shakllanganligi hisobga olinadi.

Misol uchun, agar o‘yin materialni dastlabki mustahkamlashda o‘quv mashqi sifatida ishlatilsa, unga 15-20 daqiqa dars berilishi mumkin.

Kelajakda xuddi shu o‘yinni 3-5 daqiqa davomida o‘ynash mumkin va allaqachon o‘tilgan materialni takrorlash, shuningdek, darsda dam olish vazifasini bajaradi.

O‘yin o‘rganish motivatsiyasini rag‘batlantirishi, o‘quvchilarda qiziqish va topshiriqni yaxshi bajarish istagini uyg‘otishi kerak.

O‘yin butun guruh tomonidan qabul qilinishi kerak.

O‘yin do‘stona, ijodiy muhitda o‘tkazilishi kerak.

O‘qituvchining o‘zi o‘yinga, uning samaradorligiga ishonishi kerak.

Tayyorgarlik ishlari bajarilishi kerak (chunki kichik yoshdagi o‘quvchilarning barchasi nafaqat chet tilini, balki sinfda ona tilidagi muloqotni ham bilishmaydi).

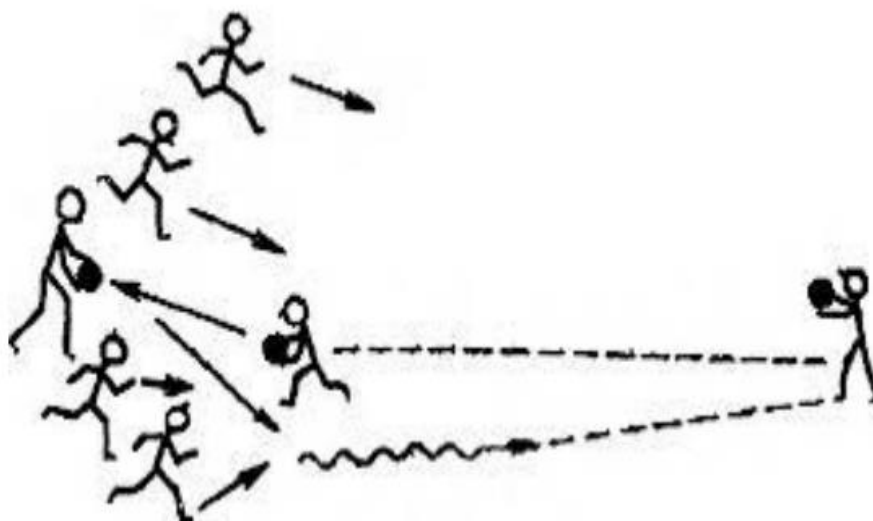
O‘yin vizual bo‘lishi kerak.

O‘yin bolalarning yoshiga va o‘rganilayotgan mavzuga mos kelishi kerak. O‘yinda barcha talabalar ishtirok yetishlari kerak.

O‘qituvchi hamma o‘yinni tushunganligini tekshirishi kerak.

O‘yinni muhokama qilishda, maktab o‘quvchilarining undagi ishtirokini baholashda xushmuomalalik ko‘rsatish kerak (faoliyatga salbiy baho berish faollikning pasayishiga olib keladi).

Ye.I.Passov o‘yin faoliyatini o‘rgatuvchi vosita sifatida ta‘riflab, uning quyidagi ijobiy jihatlarini ko‘rsatadi: (I-rasmga qarang) [6].

I -rasm. O‘yin faoliyatining ijobiy jihatlari

Didaktik o‘yin jarayonida til o‘rganuvchining bilish faoliyati modellashtiriladi, ularning diqqat-tasavvuri, xotira-tasavvuri, fikrlash darajasi, bilish faoliyati shakllantiriladi va takomillashtiriladi. Didaktik o‘yinlarning pedagogik va didaktik ahamiyati o‘quvchilarni o‘z-o‘zini anglashga, kommunikativ vaziyatlarda qanday nutqiy harakatni amalga oshirish lozimligiga, o‘zini-o‘zi sinab ko‘rishga yordam berishi bilan izohlanadi.

Chet tilini o‘qitish usullaridan biri sifatida o‘yindan foydalanish o‘quv jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi, uni bolalarga yaqinroq, qulayroq qiladi.

Talabalar bilan o‘ynashda men quyidagi qoidalarga amal qilaman:

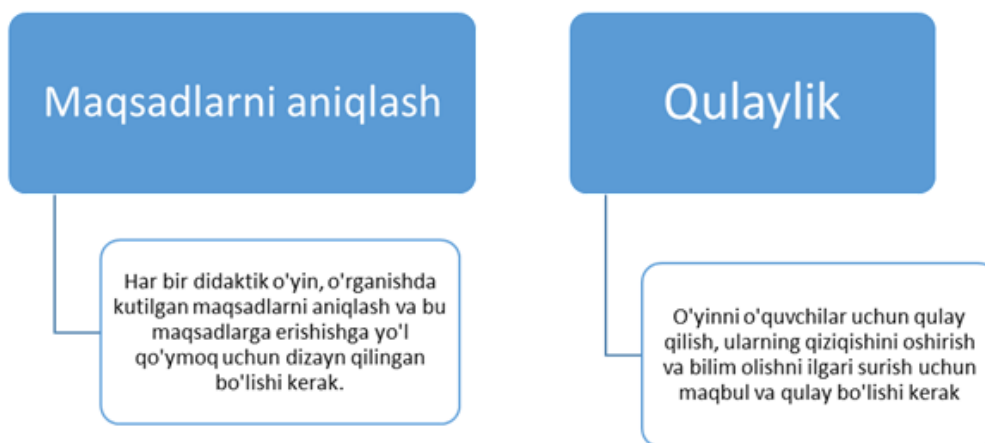
1) tushuntirish qulayligi. O‘yin qoidalari oddiy bo‘lishi kerak. O‘yin qoidalarini o‘quvchilarga ona tilida tushuntirib, qolgan vaqtni o‘yinning o‘ziga bag‘ishlagan ma‘qul, deb o‘ylayman.

2) o‘yin uchun qimmat va murakkab materiallarning yoqligi.

3) ko‘p qirralilik.

Va bu o‘quvchilarning soni, yoshi va bilim darajasiga osongina moslashtiriladigan o‘yinlar ta‘lim sifatiga yaxshi ta‘sir qiladi. Didaktik o‘yinlardan amaliy mashg‘ulotlarda til materialini mustahkamlash, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish va rivojlantirish maqsadida foydalaniladi. O‘yin jarayonida yaratilgan kommunikativ vaziyat, fikrning audio-vizual, ekstralingvistik va emotsional ta‘sir vositalari orqali ifodalanishi muloqot jarayonining tabiiy sharoitda yuz berishini

ta‘minlaydi [8].E.I.Passov didaktik o‘yin tashkil qilishda quyidagi metodik talablarga rioya qilishni tavsiya etadi.(2-rasmga qarang)

2-rasm. Didaktik o‘yinning metodik talablari

Didaktik o‘yinlar, o‘quv jarayonini tashkil etish va o‘rganishni rivojlantirish uchun maqsadga muvofiq amaliyotlardir. Bu turi o‘yinlarning metodik talablari quyidagilar bo‘lishi mumkin:

Maqsadlarni aniqlash: Har bir didaktik o‘yin, o‘rganishda kutilgan maqsadlarni aniqlash va bu maqsadlarga erishishga yo‘l qo‘ymoq uchun dizayn qilingan bo‘lishi kerak. O‘yin, o‘quv maqsadlarga to‘liq javob bermoq, o‘rganish jarayonini o‘rganishga va rivojlantirishga yo‘l qo‘yishga yordam bermoq lozim.

Qulaylik: O‘yinni o‘quvchilar uchun qulay qilish, ularning qiziqishini oshirish va bilim olishni ilgari surish uchun maqbul va qulay bo‘lishi kerak. O‘yinlarning tuzilishi va o‘ynash usullari o‘quvchilar uchun to‘g‘ri va qulay bo‘lishi lozim.

Hamkorlik va jamoaviy o‘rganish: Didaktik o‘yinlar, o‘quvchilar orasida hamkorlik va jamoaviy o‘rganishni oshirish uchun tuzilishi kerak. O‘yinlar, guruh ishtirokchilari orasidagi hamkorlikni, bir-biriga qiziqishini oshirish va jamoada faol ishtirok etishni ta‘minlashga yo‘l qo‘yishi kerak.

Yangi bilimlarni o‘rganishga imkoniyat berish: Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning yangi bilimlarni o‘rganishga imkoniyat berishi uchun ma‘lumotlar va maslahatlar o‘z ichiga olgan bo‘lishi kerak. O‘yinlar, o‘quvchilarni fikr-mulohaza qilish va yangi bilimlar olishga qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Tahlil qilish va muhokama qilish imkoniyati: O‘yinlar o‘quvchilarning fikr-mulohazalarini tahlil qilish va muhokama qilish imkoniyatini ta‘minlashi kerak. O‘yinlarning vazifalari o‘quvchilarga savollar berish, ularning fikrlarini izohlash, tahlil qilish va muhokama qilishni o‘rganish uchun maqsadlar tuzishishi mumkin.

Takrorlash va mustaqil ishlar uchun o‘rganish: Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarga o‘rganilgan ma‘lumotlarni tiklash va mustaqil ravishda ishlar tuzatish uchun o‘quvchilarni ilgari surishga yordam berishi kerak. O‘yinlarning takrorlash elementlari o‘quvchilarni o‘rganish jarayonini mustaqil ravishda boshqarishga imkoniyat beradi.

Tasavvur qilish va ijodiy yondashuvlar: Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning tasavvur qilish, ijodiy yondashuvlarni qo‘llash, o‘z fikrlarini izohlash va yangi ideyalar tuzatishga imkoniyat berishi kerak.

Jismoniy rivojlanish uchun imkoniyat: Didaktik o‘yinlar, o‘quvchilarning jismoniy faolliklarini oshirish va sog‘liqni saqlash uchun muhim bo‘lishi kerak.

Bu talablarga muvofiq tuzilgan didaktik o‘yinlar, o‘quvchilarni qiziqishlarini jagata tashish, ilmiy bilimlarini oshirish va ularni faol o‘rganishda qo‘llaniladi.

Chet tilda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish jarayonida rolli o‘yinlarning turli xillaridan foydalanish mumkin:

– imitatsion o‘yinlar – dars jarayonida o‘quvchilarning muammoli vaziyatlarda o‘zini tutish faoliyatlari taqlid qilinadi;

– operatsion o‘yinlar – u aniq, maxsus nutq harakatni bajarishni mashq qilishga qaratildi.

–syujetli rolli o‘yinlar-(o‘qituvchi-o‘quvchi, sotuvchi-xaridor, shifokor-bemor);

Bunday o‘yinlar yordamida o‘quvchilarning o‘zini tutish taktikasi, shaxsning o‘z vazifasi va majburiyatini mas‘uliyat bilan bajarish ko‘nikma va malakalari takomillashtirib borildi.

Tajribadan ma‘lumki, nutqiy muloqotga o‘rgatishda didaktik o‘yin texnologiyalaridan o‘rinli va talab darajasida foydalanish, mavzularni o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Bunday jarayonda til o‘rganuvchida erkin, mustaqil fikrlash, bahslashuv ko‘nikmalari va mashg‘ulotda qatnashishdan qoniqish darajasi oshishi kuzatiladi. Bundan tashqari, o‘quvchilar bilan o‘tkazilgan tajriba sinov ishlarida shu narsa aniqlanganki, chet til ta‘limiga didaktik o‘yin texnologiyalarni tadbiq etish, sinfda va sinfdan tashqari ishlarni uzviylikini ta‘minlash imkoniyatini yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Presidential Decree On measures to further improve foreign language learning system” 10 December 2012
2. The decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan «On Adopting the State Educational Standards of Continuous Education in Uzbekistan May 8, 2013
3. Language and Learning: An Introduction for Teaching 4th ed. Marie Emmitt, Linda Komesaroff and John Pollock (2006)
4. Larson-Freeman, D. (2000). Techniques and principles in language teaching. China: Oxford University Press.
5. Richards, J. C.& Rodgers, T.S. (2001). Approaches and methods in language teaching. USA: Cambridge University Press.
6. Ergasheva X.Yu. How to start teaching children second languages at home// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. –Namangan, 2020. **Maxcyc сон.** – Б. 407-410. (13.00.00. № 30)
7. Ergasheva X.Y. Ikkinchi tilni o‘rgatishni samarali tashkil etishda hissiy muhitning ahamiyati// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.– №4.–Namangan, 2020. – Б. 449-453. (13.00.00. №30)
8. Ergasheva X.Yu. How to start teaching children second languages at home// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. –Namangan, 2020. **Maxcyc сон.** – Б. 407-410. (13.00.00. № 30)

9. Ergasheva X.Yu. Bolaga ikkinchi tilni o‘rgatishning psixologik xususiyatlari// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.–Namangan, 2021. Maxsus son. – B. 826-831. (13.00.00. № 30)
10. Ergasheva X.Yu. Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘rgatishning ilmiy-pedagogik asoslari// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.–Namangan, 2022. Maxsus son. – B. 1033-1037. (13.00.00. № 30)
11. Ergasheva X.Y. Communicative approach to second language teaching in preschool education // Horison: Journal of Humanity and Artificial Intelligence#13(24) ISSN 2835-3064. 2023, – Pages 499-502. (Global Impact Factor 9.7)
12. Abdullayeva, B.U (2022) “ Using various teaching methods in English Lessons”. WSRJournal.com Volume 4, Issue 4 may 2022. Journal of New Century Innovations.126-128 pp.
13. Abdullayeva, B.U (2023) “Teaching listening comprehension to elementary school students in english lesson with the help of it technology” . ISSN:2776-0987 Volume 4, Issue 5 may 2023. Innovative Technologica- Metodical research journal 276-283 pp
14. Abdullayeva, B.U (2023) “Improving english listening comprehension through computer technologies to primary school children”. June 21,2023. Kokand University. Raqamli texnologiyalarning Yangi O‘zbekiston rivojiga ta’siri xalqaro iliy-amaliy konferensiyasi maqolalar to‘plami 59-60 b.3.
15. J.Jalolov. Foreign Language Teaching Methodology. Toshkent -2012 ISBN 978-9943-02-498-4
- 16.Umarov A.A. Maktabgacha ta’limda til o‘rgatish konsepsiya va tamoyillari // Pedagogika nazariyasi// “Xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida Xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiya, Namangan, ISSN 18-19-23./ 6 bet, 18 May 2023 yil.
- 17.Umarov A.A. Pedagogik nazariya va amaliyotda bo‘lajak o‘qituvchining axborot kompetentsiyasini rivojlantirish konsepsiyasi // Guliston Davlat Universitet Axborotnomasi// Gumanitar – ijtimoiy fanlar seriyasi, 2023. № 2, UDC 378.147 / 254-258 betlar, 2023-yil 30-iyun.
18. Isakova Maftuna. The most effective techniques for teaching English in EFL and ESP programs// Pedagogical sciences and teaching methods